

Posudek na disertační práci Petry Anýžové Mezinárodní srovnatelnost postojových škál sociálního kapitálu a politického odcizení.

Předložená disertační práce se zabývá problematikou ekvivalence a srovnatelnosti měřicích nástrojů v mezinárodních srovnávacích šetřeních. Jejím specifickým cílem je pak zhodnotit mezinárodní srovnatelnost důležitých sociálněvědních konceptů ve výzkumu ESS, který se v současnosti prezentuje jako patrně metodologicky nejpropracovanější a z hlediska sběru dat nejnáročnější mezinárodní srovnávací šetření.

Problematika ekvivalence a srovnatelnosti měřicích nástrojů je v empirické sociologii zcela zásadní, zvláště při rostoucí popularitě mezinárodních srovnání a srovnávacích výzkumů. Pokud je mi známo, předložená disertační práce je nerozsáhlejší a nejucelenější text, který se danou problematikou v českém prostředí zabývá.

Práce je logicky strukturovaná. První a druhá kapitola vysvětlují koncept ekvivalence, jeho důležitost, kategorizace a rozdíly mezi ekvivalencí na teoretické a empirické úrovni a předpoklady ekvivalence. Je třeba ocenit, že se text nezabývá čistě mechanickým kvantitativním aspektem problematiky, ale diskutuje i problémy spojené s překladem a kulturním zázemím. Následuje podrobné představení jednotlivých kvantitativních technik, kterými lze ekvivalenci testovat (strukturní modelování, analýza latentních tříd, kognitivní přístupy). Ač se jedná o poměrně složité techniky, problematika je zpracována velmi jasným a srozumitelným způsobem. Ve třetí kapitole pak autorka přistupuje k empirickému testování ekvivalence na příkladu škál sociálního kapitálu a politického odcizení. Zatímco první dvě kapitoly ocení především čeští čtenáři, kteří mají možnost se seznámit s – v českém prostředí – relativně opomíjenou problematikou, empirická část začínající třetí částí má i mezinárodní dosah a nepochybně by se dala otisknout v nějakém zahraničním metodologickém periodiku. Koncepty sociálního kapitálu a politického odcizení jsou v textu stručně, ale výstižně představeny a jejich výběr pro empirické ověření je dobře zdůvodněn. Následuje řada strukturních modelů, v nichž se postupně testuje konfigurační, metrická a skalární ekvivalence. Ocenit je třeba využití digramů 1-5, v nichž je čtenáři grafickou formou představen rozdíl mezi jednotlivými formami ekvivalence. Ekvivalence konceptů sociálního kapitálu a politického odcizení se nejprve testuje na všech 22 zemích z první vlny, poté se přistupuje k testování ekvivalence v jednotlivých uskupeních kulturně blízkých států. Empirická část je velmi kvalitně a zodpovědně připravena, její výsledky jsou vše poměrně depresivní. Přes poměrně značné náklady, které jsou vynakládány na sběr mezinárodně srovnatelných dat a metodologickou náročnost srovnávacích projektů, se zdá, že velmi často srovnáváme věci nesrovnatelné. Po několika desítkách stran, kde autorka systematicky opakuje, skalární ekvivalence nebyla potvrzena, se práce snaží o optimistické zakončení - je dobré, že funguje alespoň metrická ekvivalence.

Domnívám se, že se jedná o výjimečně dobrou práci, která by si zasloužila vydání a kterou by bylo možné s drobnějšími úpravami v podstatě v dané podobě publikovat. Ocenit je třeba i to, že je text psán čtivou formou a autorka prokázala schopnost popsat a vysvětlit i složité koncepty a měřicí nástroje srozumitelnou a přístupnou formou.

Vzhledem k vysoce nadstandardní kvalitě předložené disertační práce je možné mít jen málo výtek, připojuji však několik podnětů do případné diskuse:

- Moje nejzásadnější připomínka se týká specifikace modelu, pomocí něhož se ekvivalence testuje. V teoretické části se diskutují koncepty sociálního kapitálu a politického odcizení a jejich dimenze, příliš se však nezvažuje však jejich vzájemné vztahy. Z toho, jak je problematika nastíněna jsem očekávala, že se jedná o dva příklady, na nichž se bude problematika ekvivalence testovat a dokumentovat, a že se tedy bude každý koncept ověřovat zvlášť. K tomu však nedochází a podle diagramu na str. 70 (diagram 8) se oba koncepty propojují do jednoho modelu a jsou vzájemně zkorelované. To samozřejmě ovlivňuje celkový fit modelu (například používaný RMSEA). Zajímalo by mě, proč k podobnému spojení obou konceptů došlo a zda a jak to může ovlivňovat výsledky.
- Další otázkou k diskusi je práce s chybějícími hodnotami a případy byly z analýzy vymazány. V některých zemích dosahuje podíl chybějících odpovědí až 35 procent. Může to ovlivňovat ekvivalenci? Je možné si představit, že v některých zemích lidé, kteří neví, jak odpovědět, neodpoví, v jiné zaškrtnout náhodnou odpověď.
- Další drobnější připomínky :
 - o Na str. 19 by bylo vhodné lépe vysvětlit rozdíl mezi ekvivalencí (prezentovanou jako stálost či neměnnost měření) a reliabilitou.
 - o Na str. 21 se hovoří o konceptuální ekvivalenci, která zahrnuje sociální, emocionální a kognitivní významy. Lze emocionální ekvivalenci testovat?
 - o K diskusi o srovnatelnosti sociálního kapitálu a mezilidské důvěry by bylo možné přidat i Sedláčkovou (2013). Ta se poměrně podrobně zabývá významem tohoto slova v rozdílných lingvistických oblastech.
 - o Na str. 93 se hovoří o tom, že i v případě Norska a Řecka byla dosaženo alespoň částečná metrická ekvivalence. K tomuto závěru se dochází na základě toho, že změny parametrů byly menší než 0.1? V textu by to asi chtělo lépe vysvětlit.

Celkové práci hodnotím jako vynikající a vysoce nadstandardní a doporučuji ji k obhajobě.